

Л.К. Царьова – канд. юрид. наук, доц. кафедри адміністративного та фінансового права Одеської національної юридичної академії

РОЛЬ КРЕДИТНИХ ОБМЕЖЕНЬ У РЕГУЛЮВАННІ ЕМІСІЇ БЕЗГОТІВКОВИХ ГРОШЕЙ

Згідно з п 3.1 ст. 3 Закону України “Про платіжні системи і переказ грошей в Україні” грошові кошти існують у готівковій формі (формі грошових знаків) та безготівковій формі (формі записів на рахунках у банках). Емісію готівкових грошей здійснює виключно Національний банк України, який згідно із законодавством є єдиним емісійним центром держави. До його емісійних повноважень належить також і встановлення порядку введення в обіг емітованих грошей та регулювання грошового обігу у всіх його формах, а також здійснення контролю за обсягом грошової маси у державі.

Грошовий обіг у вітчизняній економічній літературі визначається як рух коштів у готівковій та безготівковій формах, які обслуговують кругообіг товарів, нетоварні платежі та розрахунки у господарському обороті [1, с. 23]. Але зважаючи на те, що грошовий обіг в економіці має здійснюватися у правовому полі, слід враховувати і юридичний аспект цієї категорії, адже гроші як соціальний феномен у певній країні і у певний відрізок часу встановлюються законом і їх рух теж регулюється відповідними правовими нормами. На рівні закону визначаються лише деякі окремі питання сфери грошового обігу, переважна ж більшість норм, що регулюють відносини у зазначеній сфері, встановлюються у підзаконних актах, виданих Національним банком України в межах його повноважень.

Грошова маса є кількісним показником руху грошей. Вона включає готівкові кошти в обігу, кошти на банківських рахунках, у тому числі й на депозитних, та заощаджувальні вклади у спеціалізованих кредитних закладах. За національним законодавством усі суб'єкти господарювання, включаючи фізичних осіб – підприємців, мають зберігати грошові кошти на банківських рахунках. Ці кошти разом із власними банківськими ресурсами використовуються комерційними банками для здійснення активних банківських операцій – надання кредитів, що є основним джерелом отримання прибутку для переважної більшості банків. Надаючи кредити, комерційні банки збільшують обсяг грошової маси, емітуючи безготівкові грошові кошти. При цьому діє механізм грошового мультиплікатора, яким управляє центральний банк держави – Національний банк України, виконуючи функцію грошово-кредитного регулювання. Він враховує потреби економіки у певних видах грошових засобів в певний конкретний відрізок часу та ініціює або стримує емісійні можливості комерційних банків, використовуючи систему більших або менших обмежень для їхніх кредитних операцій.

Кредитні обмеження – це заходи адміністративного або нормативного характеру, що застосовуються центральним банком до банків другого рівня банківської системи з метою забезпечення стабільності національної валюти, належного рівня ліквідності банків, реалізації грошово-кредитної політики.

До заходів адміністративного характеру можна віднести вимогу щодо наявності у структурі банку спеціального підрозділу, що займається питаннями кредитування та має враховувати кредитні ризики. Кредитні обмеження нормативного характеру можуть бути прямими та непрямими. Прямі обмеження встановлюються шляхом визначення кількісних показників щодо загальних обсягів наданих банком кредитів, розміру кредитів, що можуть бути надані одному позичальнику тощо. Непрямі обмеження пов'язані здебільшого з вимогами відносно рівня процентних ставок за наданими банком кредитами, підвищенням вартості позичкових коштів, підвищенням облікової ставки НБУ, розміру обов'язкових резервів.

Закон України “Про банки і банківську діяльність” у ст. 49 конкретизує, які саме банківські операції законодавець відносить до кредитних. До них насамперед належить розміщення банками залучених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик. Крім того, законодавець визначає як кредитні і операції по наданню банками гарантій, поручительств, лізинг, факторинг та операції з цінними паперами. Такий підхід щодо визначення змісту поняття “кредитні операції” обраний із врахуванням того, що будь-яка дебіторська заборгованість банку підвищує загальний рівень ризиків у банківській діяльності, тому ця заборгованість є об'єктом банківського регулювання шляхом встановлення певних вимог та кредитних обмежень [2, с. 228].

На відміну від готівкових грошей, які є безумовними зобов'язаннями їх емітента – Національного банку України, емітовані комерційними банками безготівкові грошові кошти є кредитними зобов'язаннями позичальників. При цьому банк-емітент безготівкових грошей ризикує, використовуючи як кредитні ресурси кошти клієнтів – власників банківських рахунків, у разі виникнення у них потреби у використанні своїх коштів до моменту їх повернення банківськими позичальниками на відміну від інших суб'єктів господарювання, які використовують лише власні кошти і тому можуть розпоряджатися ними на свій розсуд і ризик. Таким чином, емісія безготівкових грошей при наданні банками кредиту за рахунок залучених на банківські рахунки коштів пов'язана з виникненням складних правових відносин щодо грошових зобов'язань між банком та клієнтами.

Кредитні обмеження використовуються Національним банком України як інструмент емісійного регулювання стосовно безготівкових грошей. Тому їх роль, особливо в кризових умовах, надзвичайно важлива, вона визначається необхідністю реалізації грошово-кредитної політики щодо забезпечення оптимального розміру грошової маси, забезпечення інтересів клієнтів, банків і банківської системи у цілому, а разом з нею і інтересів економіки держави.

Література

1. Стельмах, В. С. Грошово-кредитна політика в Україні [Текст] / В. С. Стельмах, А. О. Єпіфанов, Н. І. Гребенюк, В. І. Міщенко ; за ред. В. І. Міщенка. – 2-е вид., перероб. і доп.. – К. : Знання, 2003. – 305 с.
2. Закон України “Про банки і банківську діяльність”: науково-практичний коментар [Текст] / за заг. ред. В. С. Стельмаха. – К. : Ін Юре, 2006. – 520 с.